

**O'ZBEKISTONDA HUQUQIY DEMOKRATIK DAVLAT VA FUQAROLIK
JAMIYATI ASOSLARINING BARPO ETILISHI**

Ma'rufjonova Husnigul

Andijon Davlat Pedagogika instituti "Maktabgacha ta'lim" fakulteti

"Maktabgacha ta'lim pedagogikava psixologiyasi" yo'nalishi

101-guruh talabasi

ANNOTATSIYA: Maqolada inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va boshqa qadr-qimmatini ulug'lashda davlat va jamoat institutlarining o'rni va rolini ochib berish maqsad qilingan. Bunda davlatning demokratik rejimi hamda odil fuqarolik jamiyatining ahamiyati, funksiyalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Demokratik davlat, fuqarolik jamiyati, huquqiy davlat, totalitar jamiyat, demokratiya, respublika, prezidentlik respublikasi, suveren, Konstitutsiya, me'yoriy hujjat.

АННОТАЦИЯ: В статье ставится задача раскрыть роль государственных и общественных институтов в прославлении человека, его жизни, свободы, чести и других достоинств. Анализируется демократический режим государства, роль и функции справедливого гражданского общества.

Ключевые слова: демократическое государство, гражданское общество, правовое государство, тоталитарное общество, демократия, республика, президентская республика, суверен, Конституция, нормативный документ.

ABSTRACT- The article aims to reveal the role of state and public institutions in the glorification of a person, his life, freedom, honor and other virtues. The democratic regime of the state, the role and functions of a just civil society are analyzed.

Keywords: Democratic state, civil society, rule of law, totalitarian society, democracy, republic, presidential republic, sovereign, Constitution, normative document.

Mustaqillik sharofati bilan o'zbek xalqi o'z taqdirini o'zi hal qilish, kelajagini o'zi belgilash huquqiga ega bo'ldi. O'tish davrida O'zbekiston o'zining mustaqil siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot yo'lini belgilab oldi. Demokratik tamoyillar asosida O'zbekistonda amalga oshirilgan tub islohotlar natijasida davlat hokimiyatining turli tuzilmalarida o'zgarishlar yuz berdi. Siyosiy sohada, xususan, milliy davlat hokimiyati organlarini barpo etish va shakllantirish borasida katta yutuqlarga erishdi. O'tish davrining dastlabki yillaridan boshlab O'zbekistonda siyosiy mustaqillikni mus- tahkamlash, demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurishga yo'naltirilgan chuqur siyosiy islohotlar o'tkazish yo'lidan borilmoqda. Mamlakatimizda huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati asoslarini barpo etishning kafolati - O'zbekiston Konstitutsiyasidir. Xususan, respublikada davlat hokimiyati tashkil etishning muhim demokratik tamoyillari Konstitutsiyada qayd qilingan bo'lib, unda hokimiyat qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud organlaridan iborat deb ko'rsatilgan. Uch hokimiyatdan har biri faoli- yatda mustaqil bo'lib, ayni vaqtda bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. O'zbekistonning birinchi Prezidenti Islom Karimov «O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li» asarida yangilan gan jamiyatning siyosiy va davlat tuzilishini vakolatlarini quyidagicha ta'riflaydi: «Qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati ajratish asosida milliy davlatchilikni barpo etish, jamiyatning siyosiy tizimini tubdan yaxshilash, respublika hokimiyati bilan mahalliy hokimiyatning vakolatlari

va vazifalarini aniq belgilab qo'yish, adolatli va insonparvar qonunchilikni vujudga keltirish lozim bo'ladi». O'zbekistonda qonun chiqaruvchi hokimiyat - Oliy Majlis, ijro etuvchi hokimi- yat Vazirlar Mahkamasi, sud hokimiyati Konstitutsiyaviy Sud, O'zbekiston Respub- likasining Oliy Sudi va Oliy xo'jalik Sudi, Qoraqalpog'iston Respublikasining Oliy Sudi va Oliy xo'jalik Sudi, viloyatlar, Toshkent sha- har, tuman va shahar sudlari va xo'jalik sud- laridan iborat. O'zbekistonda demokratik huquqiy davlat va erkin fuqarolik jamiyatini qurish jarayonida davlat hokimiyati organlari ichida qonun chiqaruvchi oliy davlat vakillik organi - Oliy Majlisning o'rni va ahamiyati kattadir. O'tish davrining mashaqqatli bosqichlarida respub- lika siyosiy hayotini yangilash va demokratlashtirish jarayonida Oliy Majlis o'zining salmoqli hissasini qo'shib kelmoqda. parlamentarizmning eng yangi tarixi umume'tirof etilgan uchta asosiy davrga bo'linadi.

Birinci davr: 1991-1994-yillar

ikkinchi davr: 1995-2004-yillar

uchinchi davr: 2005-yildan hozirgi paytgacha.

Birinci davr: O'zbekiston mustaqilligi e'lon qilingan paytda 1990-yil 18-fevralida saylangan qonun chiqaruvchi hokimiyat organi - Oliy Kengash faoliyat ko'rsatmoqda edi. O'zbekiston demokratik islohotlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish yo'lidan borib, birdaniga Oliy Kengashni tarqatib yubormadi. U 1990-1994-yillarda qonun chiqaruvchi hokimiyat organi sifatida faoliyat ko'rsatdi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi o'z faoliyatini boshlagan paytda sobiq Itti- foqning qonunlari amalda bo'lgan. Mustaqil O'zbekistonning mustaqil taraqqiyoti dastlab ana shu qonunlar doirasida boshlandi. Shunday bo'lsada, Oliy Kengash O'zbekistonning mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan yangi qonunchilik tizimini vujudga keltirish yo'lidan bordi va uni qadama-qadam shakllantira boshladi. 1990-1994-yillarda Oliy Kengash 200 ga yaqin qonun, 500 dan ziyod qaror qabul qildi, mamlakatimiz tarixida birinchi bor mamlakat Prezidentini sayladi, Mustaqillik Deklaratsiyasini qabul qilib, yosh davlatimizning suverenitetini mustahkamlashga qaratilgan tarixiy qonunlarni, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini qabul qilganligi ham yurtimiz tarixidagi ulkan hodisalar hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida demokratik tamoyillarga asoslangan yangi parlamentni shakllantirishning huquqiy asoslari belgilab berildi. Uning 76-mod- dasida: «O'zbekiston Respublikasining Oliy Majlisi oliy davlat vakillik organi bo'lib, qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi», - deb belgilab qo'yilgan. Konsti- tutsiyaga muvofiq O'zbekiston Respublikasida bir palatali parlament - Oliy Majlisni shakllantirishga kirishildi. 1993-yil 28-dekabrda bo'lib o'tgan Respublika Oliy Kengashining XIV sessiyasida «O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylovlar to'g'risida» va 1994-yil 22-sentabrda bo'lib o'tgan XVI sessiyada «O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi to'g'risida» qonunlar qabul qilindi. Bu qonunlar Oliy Majlisning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etdi. Ularda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi hududiy saylov okruglari bo'yicha ko'ppartiyaviylik asosida besh yil muddatga saylanadigan 250 nafar deputatdan (O'zbekiston SSRning 1978-yildagi Konstitutsiyasiga binoan o'n ikkinchi chaqiriq Respub- lika Oliy Soveti deputatlarining soni 500 kishidan iborat edi) iborat bo'ladi, deb belgilab qo'yildi. Ayni paytda mazkur qonunlarda Oliy Kengashni Oliy Majlis deb nomlash asosida tub islohotlarni qonunchilik sohasida amalga oshirish zaruriyati kun tartibiga qo'yiladi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi- ning 1994-yil sentabrda bo'lib o'tgan XVI sessiyasi 1994-yil 25-dekabr kuni Oliy Majlisga, viloyat, shahar va tuman kengashlariga saylovlar o'tkazishga qaror qildi. 1994-yil 25-dekabrda hamma joyda saylovlar qonun talablariga muvofiq umumiy, teng, to'g'ridan to'g'ri saylov huquqi asosida yashirin ovoz berish yo'li bilan o'tdi. Nomzodlardan birontasi ham yetarli ovoz ololmagan saylov

okruglarida 1995-yil 8 va 25-yanvar kunlari takroriy saylovlar bo'ldi. Uch bosqichda bo'lib o'tgan saylov yakunlariga binoan 250 nafar deputatdan iborat tarkibdagi parlament shakllantirildi. Saylov ko'ppartiyaviylik asosida o'tkazildi. Shu tariqa, mamlakatimizda ilk bor yangi parlamentga bo'lgan saylovlar muvaffaqiyatli yakunlandi. Oliy Majlisni demokratik yo'l bilan shakllantirishning mamlakatimiz tarixidagi ilk tajribasi bo'ldi.

Ikkinchi davr: 1995-yil 23-24-fevral kunlari yangi saylangan birinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining I sessiyasi bo'lib o'tdi. Unda «O'zbekiston Respublikasida deputatlarning maqomi to'g'risida»gi Qonun qabul qilindi, Oliy Majlis Raisi rahbarligida “Oliy Majlis Qo'mitalari va Komissiyalari to'g'risidagi Nizom” qabul qilindi. Parlamentning ishini tashkil etish uchun Oliy Majlis Raisi rahbarligida Oliy Majlis Kengashi tuzilib, uning tarkibiga Oliy Majlis Raisi o'rinbosarlari, qo'mitalarning raislari, Mandat komissiyasi raisi, parlamentdagi deputatlar bloki va fraksiyalarning rahbarlari kiritildi. Mazkur birinchi sessiyada “Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman)” instituti ta'sis etildi. O'tgan davr shuni ko'rsatdiki, Oliy Majlis qabul qilayotgan qonunlar sifatini oshirishda ularning loyihalarini oldindan matbuotda chop etib, umumxalq muhokamasidan o'tkazish ijobiy samara berdi. 1995-1997-yillarda Oliy Majlis 100 ga yaqin qonun va 120 dan ortiq qarorlar qabul qildi. Mustaqillik yillarida Oliy Majlisning xalqaro parlament tashkilotlari bilan aloqalari kengaydi va chuqurlashdi. O'zbekiston Milliy parlament guruhi tuzildi, respublikaning Parlamentlararo Ittifoqdagi, YXHTning Parlament Assambleyasidagi va Yevroparlament bilan aloqalar bo'yicha parlament gumenarining rahbarlari tasdiqlandi. Oliy Majlis ruhlaryatlari Parlamentlararo Ittifoq 93 va 94-konferensiyalarida ishtirok etdi. Bunday tadbirlar hozirda ham davom etmoqda. Birinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi 1995-1999-yillarda 15 ta sessiya o'tkazdi. Sessiyalarda 10 ta kodeks, 2 ta Milliy dastur, 145 qonun, 452 qaror qabul qilindi. Amaldagi qonunlarga jami 216 ta qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritildi. Shuningdek, Oliy Majlis 70 ta xalqaro shartnomani ratifikatsiya (tasdiqladi) qildi, xalqaro konvensiyalarga qo'shilish to'g'risida 58 ta qaror qabul qildi. 1999-yil 19-20-avgust kunlari bo'lib o'tgan birinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining XV sessiyasida Birinchi prezident Islom Karimov ma'ruza qilib, uning faoliyatiga yuksak baho bergan edi. Mazkur Oliy Majlisning yakunlovchi XV sessiyasi ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi deputatlari saylovini 1999-yil 5-dekabr kuni belgilash to'g'risida qaror qabul qildi. Saylov byulletenlariga 5 ta siyosiy partiya, hokimiyat vakillik organlari va tashabbuskor guruhlardan 1010 nafar nomzod kiritildi. 66 ta saylov okrugida 19-dekabr kuni takroriy saylovlar bo'lib o'tdi. Qizg'in siyosiy kurash asosida o'tgan saylovlarda 250 nafar deputat saylandi. 2000-yil 22-yanvar kuni bir palatali parlament sifatida shakllantirilgan ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining I sessiyasining birinchi majlisi bo'lib o'tdi. U o'z faoliyatini 2004-yilgacha olib bordi. Mamlakatimizda bir palatali parlamentning 2000-2004-yillarda bo'lib o'tgan 16 sessiyasida 101 ta qonun, 300 dan ortiq qaror qabul qilindi, 55 ta xalqaro shartnoma va bitimlar ratifikatsiya qilindi. O'zbekiston Respublikasining 329 ta qonun hujjatiga 1357 ta o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi.

XULOSA

Xulosa qiladigan bo'lsak, Konstitutsiyamiz to'liq xalqning irodasini amalga oshirishga qaratilgan desak mubolag'a bo'lmaydi. Sababi davlatning boshqa me'yoriy hujjatlari ham O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga zid kelmasligi kerakligi ta'kidlangan. Davlat rahbarlari va qonun ishlab chiqaruvchilar ham xalqning foydasini, yurt ravnaqini ko'zlab ish faoliyatini olib borishmoqda. Har bir normativ-huquqiy hujjat va amalga oshirilayotgan har bir islohot tub negizda inson qadrini ulug'lashga qaratilgan. Davlat (hokimiyat) - shaxs (inson) - huquq (qonun) bir-biriga bog'liq sub'ekt va ob'ekt sifatida demokratik taraqqiyotning nafaqat maqsad va mexanizmlarini belgilab, ta'minlab keladi, shuningdek,

ular uyg'unligi ijtimoiy o'zgarishlarga, rivojlanishga impuls, turtki beradi, oxir natijada esa demokratik taraqqiyot ko'rsatkichi sifatida namoyon bo'ladi. Ulardan birortasi ham e'tibordan chekkada qolmaydi, ular o'rtasidagi uyg'unlik, dialektik bog'liqlik, bir-birini mudom taqozo etib kelish demokratik jamiyatni jonli, dinamik rivojlanishga moyil qiladi. Ushbu rivojlanish mudom davom etadigan jarayondir, jamiyat bir joyda muqim, turg'un to'xtab qolmaganidek demokratik taraqqiyot ham davr talablariga muvofiq rivojlanib, hayotiy, siyosiy tajribalar bilan boyib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Каримов И.А. Биз келажакимизни ўз кўлимиз билан қурмоқдамиз. 7- жилд Т "Ўзбекистон", 1999.
2. Каримов И.А. Юксак маънавият енгилмас куч. Тошкент "Маънавият" 2008.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Т.: "Ўзбекистон", 2011.
4. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш энтбуюк саодатдир. Т.: "Ўзбекистон" 2015.
5. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз. - Т.: "Ўзбекистон" НМИУ, 2017. 6. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. Тошкент: "Ўзбекистон, 2017. 7. Mard o'g'lonlar nomi barhayot. - Toshkent: "O'zbekiston", 2018.